

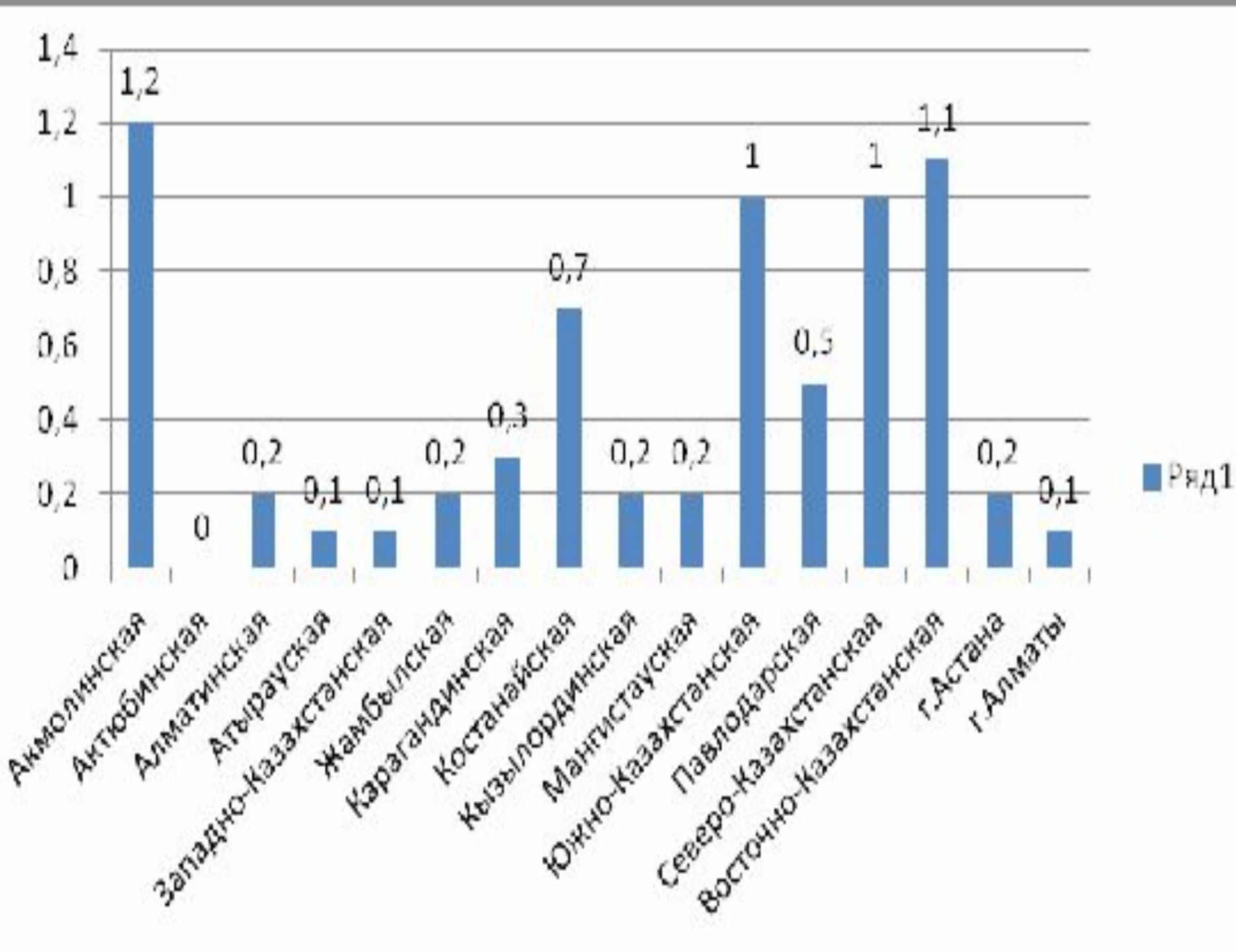
Ұйымдар мен
қарым-қатынас
жасау кестесі

Кредиторлық
берешекті басқару

Кредиторлық берешекті басқару қаржылық менеджменттің маңызды аспектісі болып табылады. Әдетте, экономикалық әдебиетте көбінесе дебиторлық берешекті басқару мәселелеріне көп көңіл бөлінеді, ал кредиторлық берешекті басқару бойынша сұрақтар оған қарағанда сирек кездеседі. Дегенмен, дәл осы кредиторлық берешектің кез-келген кәсіпорынның қаржылық жағдайына тигізетін әсері өте жоғары.

Несие қазіргі экономиканың негізгі тірегі, экономикалық дамудың ажырамас бөлігі. Оны ірі кәсіпорындар мен ұйымдар, сонымен қатар шағын кәсіпорындар қолданады. Кредиторлық берешек — бұл өткен немесе ағымдағы шаруашылық операциялар негізінде туындаған және болашақта қолданылуы қажет міндеттемелер.

Қазіргі уақытта ешқандай кредиторлық берешегі жоқ кәсіпорынды елестету қиын. Оны сауатты басқарған кезде мұндай берешек қарыз қаражаттарын тартудың қосымша және ең бастысы арзан көзі бола алады. Сондықтан да контрагенттермен қарым-қатынас қалай орнатылғанына, жасалатын келісімшарттар шарттарының келісілуіне, төлеу мерзімдерінің бақылатындығына және т.б., яғни кредиторлық берешекті басқару механизміне байланысты алынатын қаражаттардың тиімділігі анықталады. Бұл зерттеу

- Кредиторлық берешекті басқару келесіні ұйғарады: материалдық құндылықтарды сатып алу бойынша пайыздық төлемдерді және шығындарды төмендету мақсатында берешек нысанын (банктік немесе коммерциялық) дұрыс таңдау; банктік несиенің және оның мерзімінің (кепілзатсыз қысқа мерзімді қарыз, кепілзаттық несие) ең ыңғайлы нысанын орнату; мерзімі өтіп кеткен және қосымша шығындарды (айыппұлдық санкциялар, өсімпұлдар) талап ететін берешектің болуын болдырмау.
- Соңғы уақыттарда көптеген отандық өнеркәсіптік кәсіпорындар ішкі бақылау жүйесі шегінде кредиторлық берешекті басқару жүйесін құрып отыр. Мұндай жүйе пайда болатын дауларды берілген даулар категорияларына сәйкес келетін жағдайларды сотпен реттеуге дейінгі шараларды қарастырады.
- Кредиторлық берешекті басқару жүйесі дебиторлық берешекті басқару жүйесіне ұқсас болуына байланысты басқару жүйесінің құрылуының негізгі шарттарын бөліп қарастырайық:

- Кредиторлық берешекті басқару жүйесі дебиторлық берешекті басқару жүйесіне ұқсас болуына байланысты басқару жүйесінің құрылуының негізгі шарттарын бөліп қарастырайық:
- Дебиторлық және кредиторлық берешекті басқару жүйесімен айналысатын, экономика, салық және қаржыларды басқару саласында арнайы мамандық дайындығы мен қабілеттері бар бухгалтерлердің, ішкі аудиторлардың және қаржылық менеджерлердің бар болуы;
- Келісімшарттың атқарылуын, өзара есеп айырысулар тәртібін анықтайтын маңызды шарттар қарастырылған сатып алушылармен, тапсырыс берушілермен (қызметтердің тұтынушылары) жасалатын келісімшарт нысанын әзірлеу;
- Ішкі және сыртқы көздерден, сатып алушылармен қарым-қатынас орнату нәтижесінде алынған тәжірибесі негізінде алынған несиелік ақпаратты және бизнес бойынша әлеуетті серіктеспен жұмыс істейтін несиелік ұйымның беретін ақпаратты шоғырландыру және талдау негізінде серіктестің несиеқабілеттілігін бағалау;
- Өнімдерді (жұмыстарды, қызметтерді) сату үдерісін тиімді ұйымдастыру, сонымен қатар контрагент-ұйымдармен жағымды есеп айырысу мерзімін орнату;
- Күмәнді қарыздарды барынша азайту және пайданы барынша ұлғайту жолымен мүмкін болатын келісімдердің шекті сомасын анықтау;
- Сатып алушылардың қарыздарын алу және өзінің кредиторлық берешектерін жабу бойынша есеп айырысуларды уақытында жүргізу;
- Есеп айырысулар мен міндеттемелердің қазіргі заманғы түгендеуін жүргізу және одан кейін оларды дебиторлармен және кредиторлармен бірге тексеру;
- Ресми түрде жарияланатын қаржылық есептілігін пайдалану арқылы серіктес жөнінде қажетті ақпаратты алу;
- Серіктестің қаржылық тұрақтылығы деңгейінің болжамды бағасы;
- Тауарларды (жұмыстарды, қызметтерді) сатып алушының алдын ала төлеу кезінде жеңілдіктерді кеңінен қолдануы [1].

- Кредиторлық берешекті және оны басқару механизмдерін талдау кезінде айналымдылық коэффициентін (Кайн) және кредиторлық берешек айналымының орташа мерзімін қарастырған жөн. Жабдықтаушылардың кредиторлық берешегінің айналымдылық коэффициенті сатылған тауарлардың өзіндік құнының кредиторлық берешек сомасының қатынасына тең [2].
- Несиені қайтарудың күнмен белгіленген мерзімі кредиторлық берешек айналымының орташа мерзімі болып табылады, ол жылдағы күндер санын Кайн бөлу арқылы табылады.
- Кредиторлық берешекті басқаруды дұрыс түсіну үшін кәсіпорынның кредиторлық берешектермен байланысты шаруашылық іс-әрекетінде болатын жағымды және жағымсыз өзгерістерді бөліп алған жөн. Көрнекілік үшін кестеге назар аударайық.
- Кесте мәліметтері бойынша, кредиторлық берешекпен байланысты баланс пассивінде болатын өзгерістер жағымды және жағымсыз да бола алады. Сондықтан да осыдан кредиторлық берешекті әртүрлі механизмдерді пайдалану арқылы басқару қажеттілігі туындайды.
- Кредиторлық берешекті басқару екі негізгі нұсқа арқылы жүргізілуі мүмкін: кредиторлық берешекті оңтайландыру және кредиторлық берешекті барынша азайту.

- Кесте 1. Кредиторлық берешектің өзгеруімен байланысты баланс пассивінің жағымды (жағымсыз) өзгерістері
- Жағымды өзгерістері

- Жарғылық капиталдың ұлғаюы

Бөлінбеген пайданың ұлғаюы

Резервтік капитал мен қорлардың ұлғаюы

- Резервтік капитал мен қорлардың қысқаруы

- Алдағы кезең кірістерінің ұлғаюы

Кредиторлық берешектің қысқаруы

- Кредиторлық берешектің ұлғаюы

- Несие беру көлемдерінің қысқаруы

- Несие беру көлемдерінің ұлғаюы

- Қарыздық қаражаттар үлесінің азаюы

- Қарыздық қаражаттар үлесінің ұлғаюы

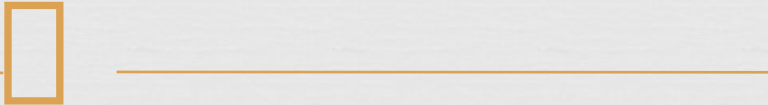
Жағымсыз өзгерістері

- Кредиторлық берешектің қысқаруы
- Кредиторлық берешектің ұлғаюы
- Несие беру көлемдерінің қысқаруы
- Несие беру көлемдерінің ұлғаюы
- Қарыздық қаражаттар үлесінің азаюы
- Қарыздық қаражаттар үлесінің ұлғаюы

- Оңтайландыру - бұл кредиторлық берешек және оның өзгерістері кәсіпорынға жағымды әсерін тигізе алатын жаңа шешімдерді іздеу.
- Барынша азайту - кредиторлық берешектің мүмкіндігінше азайтылуын, кейде мүлде жойылуын қарастыратын кредиторлық берешекті басқару механизмі [3].
- Қазіргі уақыттағы кредиторлық берешекті басқару жүйесіне шолу жасау нәтижесінде біраз кемшіліктер анықталған болатын. Мысалы: несиелік саясаттың локальді зерттелуі, несиелік саясат үдерістерінің ағындық сипаты ашылмаған, дебиторлық және кредиторлық берешектерді қорғау бойынша тиімді жүйенің болмауы және т.б

- Берілген кемшіліктердің бар болуының басты себебі - кредиторлық берешекті басқаруда оңтайландырудың болмауы. Сондықтан да ол үшін келесілерді жасаған жөн:
- Кредиторлық берешек табиғатының ұйымдастырушылық-экономикалық ерекшеліктерін ашу;
- Кредиторлық берешек жағдайы мен тиімділігін бағалау көрсеткіштері жүйесін анықтау;
- Кредиторлық берешекті тиімді басқаруды бөліп көрсету;
- Оңтайландыру негізінде кредиторлық берешекті басқарудың тиімділігін арттырудың әдістерін ұсыну.

- Кредиторлық берешекті басқаруды оңтайландыру әдісі келесі қағидаларды қамтиды:
- Жүйелі әдіс;
- Жалпы шығындар қағидасы;
- Жалпылама оңтайландыру қағидасы;
- Үлгілеу және ақпараттық-компьютерлік қолдау;
- Жеткіліктілік қағидасы;
- Бақылау және мәселелерді жою қағидасы.
- Оңтайлы жүйе және оның контрагенттерінің түрлерінің ерекшеліктеріне параметрлер мен қаржылық ағындар құрылымының тұрақтылығы және бейімділігі қағидасы;
- Ресурстарды тарту қайнар көздерінің сенімділігі;
- Қаржылық ағындар сызбаларының және тізбектерінің өзгеру жетілдігі

□ Қаржылық және материалдық ағындардың және қаржылық немесе материалдық ағынның кешігу типіне байланысты жоғалтуды келістіру бойынша шығындарды біріктіретін минималды интегралды шығындар кредиторлық саясатты оңтайландырудың критерийі болып табылады.

□ Кешігудің екі түрлі типін есепке алған жөн: кіруші қаржылық ағынның шығушы материалдық ағынға қарағанда (төлемнің кешігуі) кешігуі; шығушы материалдық ағынның кіруші қаржылық ағынға қарағанда (жабдықтаудың кешігуі) кешігуі.

□ Осылайша оңтайландыру бойынша бізде мынадай міндет туындайды: мақсатты қызметтің оптимумын, яғни, кәсіпорынның оңтайландыру тұжырымдамасындағы кредиттік саясат тиімділігінің критерийін қамтамасыз ететін шығушы материалдық және кіруші қаржылық ағындар арасында кешігуді табу.

- Жоғарыда ұсынылған механизм келесілерді анықтауға мүмкіндік береді:
- Қаржылық ағынның кешігуі жағдайында кредиттік саясаттың оңтайлы параметрлерін;
- Әр сатып алушымен, сатып алушылар тобымен және жалпылай алғанда барлық контрагенттермен өзара қарым-қатынастардың оңтайлы параметрлерін

□ Жоғарыда аталғандар дағдарыстық және дағдарыстан кейінгі кезеңдегі кәсіпорындардың кредиторлық берешекті басқарудың тиімділігін оңтайландырудың негізгі бағыттарын анықтайды:

-
- Өнеркәсіп кәсіпорындарында басқару жүйесіне бақылау бөлімін қосу;
 - Персоналды сыйақыландыру арқылы ынталандыру;
 - Мамандану. Кәсіпорынның қысқа мамандануы оның нарықта көшбасшы позицияларды орнатуға мүмкіндік береді.

□ Қорыта келгенде, қазіргі нарықтық экономиканың тұрақсыздығы кезінде кәсіпорындарда төлемқабілеттілік, несиеқабілеттік деңгейлерін оңтайлы дәрежеде ұстап тұру, дебиторлық және кредиторлық берешекті тиімді басқару күрделі мәселе болып қалып отыр.

Назарларыңызға
рахмет!!!!